

Régi jó barátsággal
Benkő Samunak,
aki (szerencsére) sose
szakadt el a filozófiától,
ezért is tudott oly szép
tanulmányt írni - sippal
(sípospáldéggel), dobbal, nédi
hegedűvel - a magyar
filozófiai esszé születéséről.

Hajós József

Kovács, 1986. febr. 24.

Hajós József

Böhm Károly filozófiája

Madách Imre az egyik legjelentősebb magyar nyelvű író volt. Az ember történetét és az emberiség sorsát vizsgálta. A Madách-életművet Böhm Károly viszont a magyar olvasók számára is mindmáig nagyjából ismeretlen, jóllehet ő maga is ember és világ az első színterületen kidolgozott magyar bölcsészeti rendszer, mi több: (délkelet-európai) viszonylatban is az első világháború előtti évtizedek legmagasabb teljesítménye. Mostoha sorsához való hozzájárult az, hogy a halkötetes műből három kötet halála után jelent meg, az utolsó kötet éppen harmincöt évvel az első után. További ok az, hogy Böhm munkáinak sokrétűségéről még nincs nagyobb szabású monográfia. Kajlós (Keiler) Imre 1913-ban közzétett tizennyolc kötetes *Böhm Károly élete* címen egy impozáns, szinte negyedszázados felmérés munkát, de ez — címének megfelelően — csupán csak biográfia.

Ha Böhm filozófiája nem olyan életrevaló, mint az ilyen „filozófiára való” (az elmékedésnek szentelt) élet az élete, ez azért is van, mert életét szinte tökéletesen fordította filozofálásra. Eszmévilágának gazdag, sokrétű és ellentétben áll élettrajzi alapadatainak csekély szegénysége.

Böhm Károly 1846. szeptember 17-én született Tercebányán, ahol apja kovácmester volt. Édesanyja — leánynevéen Zsufay Anna — szintén besztebányai kovácscsaládból származott. Az ifjú Böhm a kecskeméti iskolát szülővárosában kezdte (ahol csak ötosztályos iskola volt), majd a pozsonyi evangélikus gimnáziumban az evangélikus gimnáziumban végezte. Itteni tanulmányai során gyenge volt ahhoz, hogy a filozofálásban hasonlítson a filozófusokhoz. Iradalmi olvasmányok vitték a filozofálásra. Lessing világos nyelve, éles gondolatvilága és a filozofálás iránti vágya — írja Kajlós, Anna — a filozofálás iránti vágya. Lessinget, hogy...

Kriterion Könyvkiadó

Bukarest 1986

HAJÓS JÓZSEF (1924–2008)

■ A Nagy Kaszás pontot tett élete végére. Leírtam ezt a mondatot, bár Ő, a nagy stilszta, a kutató, a szerző, a szerkesztő minden bizonnyal megróna miatta: „Mi az, hogy pont, ennek kitételére a Kaszásnak pennát, s nem a növények levágására szolgáló eszközt kellene használnia.” S én mégis azt mondom: kitétte a pontot, de inkább a vessző illetett volna ide, még 84 év után is. Emlékszem, amikor a Bolyai Egyetemen logikát tanított, a faliújságunkon megjelent egy karikatúra, a tanári szobája előtt a vizsgára váró, remegő diákjait ábrázolta, az ajtóra pedig ez a mondat volt felírva vessző nélkül: „Átmenni nem megbukni fogsz” – hozzátéve: a vesszőt a logikatanárunk teszi ki. Ilyen volt ő. Mondatokat vetett papírra, gyakran az olvasóra bízta, hádd tegye ki ő a vesszőt az olyan szövegekben, amelyeket így is, úgy lehetett érteni. Márpedig ami többféleképpen értendő, az humoros lehet. A fakó humor, a szójátékok nagymestere volt. Emellett – rövid ideig, amíg a káderosztályon alá nem írták az elbocsátó üzenetet – egyetemi oktató, tudós, kutató, közíró, a könyvtárakat belülről nálánál jobban aligha ismerte valaki is.

A Kriterion egyik nagyrabecsült szerkesztője mondotta: „Hajós materialistái”. Ezeket szerkesztette az, aki ugyanúgy számkivetett volt, mint szerző-sorstársa. Az akkori, a „nagy eszmei elődök” értékeléssel megjelent Hajós-munkák (Sámi, Mentovich és a többi) ma már más minősítést kapnak: „ez is volt/van”, legfeljebb mint eszmetörténetileg számon tartandó.

Versenyeztünk, ki tud szellemesebb dedikációt írni egymásnak ajánlott könyveinkre. Persze, mindig én maradtam alul. De az egyik dedikációmra a szomorú esemény – a halála – alkalmával egy mondat érvényessége miatt ma is emlékszem. Valahogy így szólt: „Jós ő, nem árvízi hajós / s ha jó s szerény mint jós, ka- / lap előtte le, / tisztelni őt mindenki köteles / hisz’ megjósolta / ki volt Köteles.” Ma is mondom: tisztelni őt mindenki köteles, s nem csupán azért, mert Kötelesről írt könyvet.

A Nagy Kaszás (csak azért is így, a Mester minden képzeletbeli tiltakozása ellenére) kitétte a pontot az élete után. Mi hadd tegyük ki a pontosvesszőt. Ez jelzi, hogy valami lezárult, de valami következik: életműve tovább él.

Balázs Sándor